

Francesco Carotta

DE NIET HERKENDE CAESAR*

Caesar kennen we allemaal: stralend als de zon waarvan we weten wat die is en waar hij staat. Maar er is niemand die de zon recht aankijkt, want dat verblindt je.

Zo lijkt het ook Caesar te vergaan, ontegenzeggelijk de grootste onder de stervelingen, die bovendien, en niet toevallig, opgenomen werd in het Rijk der Onsterfelijken. Daar staat hij, maar we zien hem niet. We zijn alles vergeten, of bijna alles: van de vage herinneringen uit de schooltijd is alleen overgebleven, dat hij Gallië veroverde, dat hij gedood werd omdat, zoals de samenzweeiders beweerden, hij zich tot koning wilde kronen, en dat hij de Republiek te gronde richtte. Dat zijn wetten ook na de moord van kracht bleven, weet bijna niemand meer, hoewel ze van fundamenteel belang waren. Daarmee had hij immers onder meer de kwestie van de landverdeling opgelost, het probleem van de massa-emigratie en de schuldenproblematiek – en als vandaag die bezoeken terugkeren, zou dat misschien wel kunnen komen door het niet meer toepassen van zijn maatregelen.

Men zou graag de hoop koesteren dat toch minstens de wetenschappers een meer brede kijk op hem zouden hebben. Geenszins: zij analyseren en isoleren dit of dat aspect van zijn rijk geschakeerde persoonlijkheid. Men bestudeert (of liever gezegd: bestudeerde) hem als politicus, strateeg en schrijver. Dat hij ook Pontifex Maximus was (nu zou men 'Paus' zeggen), en bovendien als god door het volk werd vereerd, wordt als weinig betekend en bijna folkloristisch afgedaan.

* Iets ingekort gepubliceerd in: *Il Corriere del Ticino*, dinsdag 7 februari 2017, pag. 26, op de cultuurpagina, numismatiek, onder de titel *Come dare a Cesare quel che è di Cesare; un'inedita indagine archeologica e le sue conseguenze storiografiche* – Hoe geeft men aan Caesar wat van Caesar is; een ongepubliceerd archeologisch onderzoek en de consequenties ervan voor de geschiedschrijving.

Aankondiging van de redactie: «Aanstaande vrijdag 10 februari om 18.00 uur zal in het refectorium van het Convent van Santa Maria degli Angioli in Lugano band nr. 45 van het vaktijdschrift *Numismatica e Antichità Classiche* worden geïntroduceerd in aanwezigheid van Andrea Bignasca, die ook het *Antikenmuseum* in Basel leidt. Van de bijdragen zal aandacht worden besteed aan het artikel *Il Cesare incognito. Sulla postura del ritratto tuscolano di Giulio Cesare* – <De niet herkende Caesar. Over het postuur van het portret van Caesar uit Tusculum>, waarvan de auteur ons tevoren een uitgebreide samenvatting ter beschikking heeft gesteld.»

© 2017 Francesco Carotta, Kirchzarten.

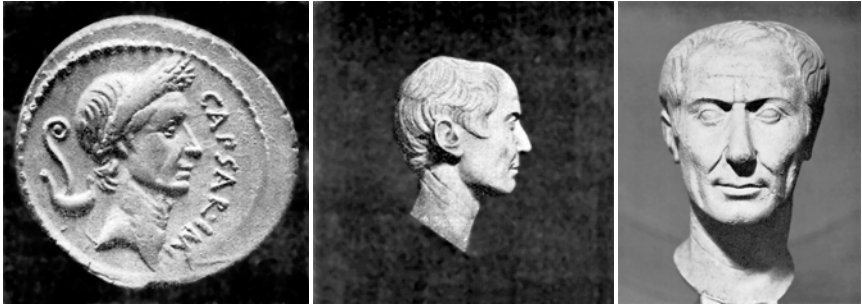
Vertaald uit het Duits door Tommie Hendriks.

Online geplaatst op 12 maart 2017. Laatste update: 12 maart 2017.

Zelfs in geschiedenis ondersteunende disciplines als archeologie en numismatiek, waar men objectiviteit zou mogen verwachten, frappeert het, dat ook daar mentale remmingen werkzaam zijn die trendmatig alles wat naar het goddelijke zweemt verdringen – alsof men de evangelische stelregel verkeerd om wil toepassen: aan Caesar niet te geven wat van Caesar is, om God niet te hoeven geven wat van God is.

Typerend is de behandeling, die twee fundamenteel belangrijke op Caesar betrekking hebbende vondsten ten beurt viel: het marmeren portret uit Tusculum en de door zijn muntmeester Buca onmiddellijk na zijn dood geslagen denarius. Eeuwenlang heeft men hun toeschrijving aan Caesar ontkend en toen men die wel toegeven moest, gebeurde dat maar mondjesmaat met pogingen waaraan steeds het kernpunt ontbrak en die de draagwijdte bagatelliseerden. Die werkelijk enorm is. Er doemt namelijk een als beeldengroep samengesteld, door Caesar zelf gewild grafmonument van het type Pietà op. Hij wordt daarin liggend afgebeeld, in de nacht bezocht door de maangodin en door de tranen van Aurora tot leven gewekt. Een glasheldere boodschap aan zijn moordenaars: de zon, die jullie meenden te hebben gedooft, zal weer opgaan.

De kroniek van deze tweevoudige – archeologische en numismatische – collectieve verblinding heeft iets potsierlijks. De marmeren kop werd gevonden in Tusculum tijdens opgravingen die Lucien Bonaparte liet uitvoeren. Men was op jacht naar lucratieve antiquiteiten, die daar opdoken uit de ruïnes van dat lieflijke municipium op de Albaanse heuvels (naast het huidige Frascati), waar de Romeinse adel zijn villa's had laten bouwen. Die van Cicero is beroemd. Antiquiteiten, die Lucien van de hand deed om zijn enorme schulden te betalen, zonder echter te bemerken dat hij een origineel portret van Caesar in handen had, een enkel stuk waarmee hij al zijn schulden had kunnen saneren. Onverkocht, kwam het niet herkende portret met wat was overgebleven bij de Savoyes terecht, die alles onderbrachten in hun slot Agliè, waar anderhalve eeuw later de archeoloog Maurizio Borda het profiel vergeleek met dat op Caesarmunten en tot het inzicht kwam dat het hier inderdaad om Caesar ging (afb. 1 a, b).

Afb. 1 a, b, c – Door Borda gebruikte foto's.

Omdat hij aannam dat de kop hoorde bij een standbeeld van een man in togadracht, fixeerde hij die kop loodrecht in verticale positie. Daarin worden echter twee anomalieën zichtbaar: bovenop vertoont de schedel een indeuking, aan zijn linkerbovenzijde een uitstulping. In zijn enthousiasme dat het portret tijdens Caesars leven was vervaardigd en zonder oog te hebben voor het algemeen bekende naar voren gekamde haar - om die nare kaalheid te verdoezelen - diagnosticeerde hij bij Caesar clinocephalie en plagioccephalie (afb. 1 b, c) en stelde de hypothese op dat deze pathologische vervormingen de oorzaak waren van zijn beroemde vallende ziekte. Een verkeerde gedachte, niet alleen omdat Caesar gold als de knapste man van Rome, wat bij zulke, ontsierende misvormingen niet het geval zou zijn geweest, maar ook omdat intussen aangetoond werd dat het af en toe bewusteloos raken van Caesar niet een organische oorzaak had, maar een teken was van cachexie, een uitputtingstoestand, als gevolg van het zware leven gedurende zovele jaren van oorlog.[†] Bovendien vertoont de marmeren kop diverse bijkomende anomalieën (anatomisch onmogelijk naar voren springende ogen, het linkeroor hoger dan het rechter, afgevlakte linkerneusvleugel, scheve onderkaak, het kuiltje in het gebied van het thyrohyoideum naar rechts verplaatst, kromme hals, loodrecht op elkaar staande venusringen, verhoogde rechterschouder, etc.). Allemaal veranderingen die overeenkomen met de al sinds de tijd van Phidias door klassieke beeldhouwers kunstig uitgedachte aanpassingen om de gezichten van standbeelden er mooier uit te laten zien, per geval toegespitst op de voornaamste blikrichting, in het bijzonder om het aanzicht van onderen zo voordelig mogelijk te doen uitkomen. En inderdaad, wanneer we er vanuit gaan dat het Tusculumportret hoort bij een achterover leunende persoon, die voornamelijk van onderen wordt gezien, worden alle zogenaamde anomalieën

[†] Sergio Macchi & Giancarlo Reggi (1986). *Le condizioni di salute di Cesare nel 44 a.C.* Lugano: Gaggini-Bizzozero S.A.

onderdeel van één groot esthetisch meesterwerk (afb. 2): vanuit deze gezichtshoek bekeken is het Tusculumportret van Caesar wonderschoon, als het ware een mannelijke Gioconda.

Afb. 2 – Het vermoedelijk voornaamste aanzicht van het achterover gebogen Caesarportret uit Tusculum.

Daarom wordt het bij dit portret onvermijdelijk om zich Caesar voor te stellen, niet alleen als iemand die een toga of pantser draagt – dat wil zeggen als redenaar of legeraanvoerder - maar ook als halfgod. Voor de hellenistische heersers was dat een gangbare uitbeelding, later ook voor de Romeinse keizers. In Borda's tijd echter, ontbrak voor deze hypothese het numismatische vergelijkingsmateriaal.

En het ontbrak juist omdat men ook van een andere vondst, de beroemde denarius van L. Aemilius Buca (afb. 3 a, b), de toeschrijving aan Caesar simpelweg niet onderkende in de veronderstelling dat Sulla daarop stond

afgebeeld, aan wie in een droom een krijgsgodin was verschenen die hem een bliksem gaf om zijn vijanden te verslaan. Een nog vreemdere voorstelling van zaken, niet alleen omdat het ondenkbaar is dat een muntmeester van Caesar als Buca, op een van zijn munten Caesars ergste vijand zou hebben afgebeeld, maar ook omdat het muntbeeld geen bliksem laat zien, terwijl de godin de vredelievende Selene is, duidelijk te herkennen aan de maansikkel op haar hoofd. Uiteindelijk, na een eeuwenlang dwaalspoor, heeft dit bizarre denkbeeld moeten wijken voor het inzicht dat hier Endymion en Selene zijn afgebeeld. Maar ook dit voltrekt zich in fasen, want men heeft tot nu toe de gevleugelde gestalte in het midden niet met zekerheid kunnen identificeren. Sommigen zien er Victoria in, anderen Aura, enz. Merkwaardig, want het springt in het oog dat zij met de linkerhand kleine blaasjes op de liggende figuur strooit, wat haar als Aurora kenmerkt, die hem bevochtigt met haar tranen als dauwdruppels, die van de vleugels neervallend hem doen herleven, ja laten opstaan uit de dood. De fakkel in Aurora's rechterhand staat voor een nog nachtelijke scene, maar de godin zelf kondigt het aanbreken van de dag aan.

Afb. 3 a, b – Exemplaren van de onmiddellijk na Caesars dood geslagen denarius van Buca.

Omdat de motieven op Romeinse munten in de regel reeds vervaardigde gedenktekens weergaven, moet men aannemen dat Caesar voor zijn eigen postume mausoleum opdracht had gegeven tot het maken van een als beeldengroep uit te voeren grafmonument. Daarin liet hij zich afbeelden als een nieuwe Memnon, gedood op het slagveld of door verradershand, opgewekt door moeder Aurora en bezocht in de nacht door de minnende maangodin.

Wat zou verklaren waarom de knapste archeologen en numismatici het danig tegen de borst stuitte om in het Portret van Tusculum of op de Denarius van Buca Caesar te herkennen: een liggende Caesar strookte niet met het mentale beeld dat de communis opinio zich van hem had gevormd - en zich helaas nog altijd vormt. Daarin domineert het aspect van de keiharde dictator,

terwijl dat van de barmhartige martelaar onopgemerkt blijft. Daar zo liggend, tussen de tranen vergietende Aurora en de maangodin, leek hij maar al te zeer op een Liggende Christus tussen de Moeder van Smarten en de engel, en had men zich de vraag moeten stellen: hoe kan dat? Heikel onderwerp: maar liever omzeilen.